



ISSN 2080-1807

Magdalena Wołoszyn

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Wydział Humanistyczny, Instytut Filologii Polskiej
e-mail: woloszynmagdalena1993@gmail.com

Punkt widzenia autora recenzji naukowej na okładce książki humanistycznej

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2021.004>

STRESZCZENIE: Recenzja na okładce książki stanowi ekscerpt z recenzji wydawniczej i jednocześnie rodzaj paratekstu prezentującego konkretną książkę i zachęcającego potencjalnego odbiorcę do lektury. Autorka analizuje różne punkty widzenia obecne w recenzji naukowej zamieszczonej na okładce książki humanistycznej. Analiza zamieszczonych na okładkach wybranych tekstów recenzji wykazała, że są w nich obecne podmiotowe punkty widzenia, m.in.: eksperta, autorytetu w danej dziedzinie, badacza ze stopniem i/lub tytułem naukowym, osoby świeckiej lub duchownej. Wymienione punkty widzenia harmonijnie łączą się ze sobą i wzajemnie uzupełniają, dając specjalistyczne spojrzenie i rzetelną opinię o przedmiocie poddawanych recenzji.

SŁOWA KLUCZOWE: recenzja naukowa, okładka książki, punkt widzenia, recenzent, paratekst, ekscerpt

Wprowadzenie

Recenzja naukowa na okładce książki jest rodzajem paratekstu, prezentującego określoną publikację i zachęcającego potencjalnego czy-

telnika do lektury¹. Jak każdy paratekst², towarzyszy ona tekstowi właściwemu i spełnia wobec niego funkcję prezentacyjną. Jest zaledwie fragmentem dłuższego tekstu recenzji wydawniczej, ale tak wybranym, że spełnia

warunki tekstu samodzielneho, będącego spójną całością o zamkniętych granicach³.

Według francuskiego badacza problemu, Philippe'a Lane'a, w obręb paratekstu wchodzi: *perytekst*, czyli rodzaj paratekstu, który stanowi ramę wydawniczą i *epitekst* – tekst rozdzielony czasowo i przestrzennie⁴. Okładka, na której znajduje się recenzja jest według autora zaliczana do grupy paratekstów edytorskich⁵. Zdaniem Romualdy Piętkowej, teksty zamieszczone na czwartej stronie okładki są rodzajem zaproszenia do zajrzenia do wnętrza książki, o którym pisał Gérard Genette (*prières d'insérer*)⁶.

To, co znajduje się na czwartej stronie okładki, jest wybierane przez wydawcę po uprzednim uzgodnieniu z autorem publikacji. Wydawnictwo, które ma zatem decydujący głos w kwestii paratekstu trafiającego na okładkę, zamieszcza na niej specjalnie wyselekcjonowane fragmenty recenzji wydawniczej, zawierające wyłącznie pozytywne walory publikacji i ocen recenzenta⁷ – specjalisty, autorytetu w swojej

¹ R. Piętkowa, *Paratekstualność w dyskursie naukowym*, [w:] *Wielojęzyczność w perspektywie stylistyki i poetyki*, red. M. Ruskowski, Kielce 2004, s. 129.

² Paratekst omawiano w zestawieniu m.in. z metatekstem. O podobieństwach i różnicach pomiędzy paratekstem i metatekstem pisały np. I. Loewe, *Gatunki paratekstowe w komunikacji medialnej*, Katowice 2007, s. 66–78 oraz D. Piekarczyk, *Metafora metatekstowe*, Lublin 2013, s. 39–41.

³ M. Krauz, *Recenzja z okładki książki naukowej – struktura, treść i funkcje*, [w:] *Wielojęzyczność w perspektywie stylistyki i poetyki*, red. M. Ruskowski, Kielce 2015, s. 144–145.

⁴ P. Lane, *Les périphéries du texte*, Paryż 1994, s. 18, 21. Por. R. Piętkowa, *Paratekstualność w dyskursie naukowym...*, s. 121.

⁵ Poza okładką w tym samym miejscu znalazły się również: obwoluty/skrzydełka i zaproszenie do wnętrza.

⁶ G. Genette, *Seuils*, Paryż 1987.

⁷ Dlatego też ukazanie pełnej wyrazistości podmiotowych punktów widzenia, ujawnionych w zamieszczonych na okładkach książek fragmentach recenzji, jest nieco utrudnione m.in. przez tego rodzaju okoliczności.



dziedzinie⁸. Podkreśla to Iwona Loewe, stwierdzając, iż dobór zamieszczonych na okładkach recenzji zmierza

w kierunku eliminacji elementów omówienia z korzyścią dla ekspozycji ich ewaluacyjnej funkcji i to tylko ewaluacji pozytywnej⁹.

Zwykle na okładce pojawiają się m.in.: znaczące wyimki tekstu głównego, fragmenty recenzji, biogram – wszystko to, co w opinii wydawcy jest atrakcyjne marketingowo¹⁰. Do podstawowych kryteriów, jakimi przy wyborze tekstu na okładkę kieruje się wydawca, zaliczyć można również jednoznaczną wymowę fragmentu (o charakterze rekomendującym) oraz jego wartość dla potencjalnych odbiorców publikacji¹¹.

Celem artykułu jest analiza kategorii punktu widzenia autora recenzji naukowej zamieszczonej na okładce książki. W tekście wykorzystam metodę analizy treści. Przedmiotem uwagi będzie w szczególności kwestia podmiotowego¹² punktu widzenia autora recenzji naukowej na okładce książki humanistycznej. Można pokusić się o tezę, że podmiotowy¹³ punkt widzenia jest dla recenzji kategorią immanentną (tak jak jest nią np. dla newsów) – niemal w każdej recenzji odnaleźć można wskaźniki podmiotowości¹⁴. W artykule postaram się odpowiedzieć na pytanie, o jakich punktach widzenia przyjmowanych przez recenzenta można mówić, czy punkty widzenia różnych osób opiniujących tę samą

⁸ Por. M. Grzelka, A. Kula, *Na czym znają się eksperci? – o niektórych funkcjach przytoczenia*, [w:] *Komunikacja – tradycja i innowacje*, red. M. Karwatowska, A. Siwiec, Chełm 2013, s. 145–154.

⁹ I. Loewe, *Gatunki paratekstowe w komunikacji medialnej*, Katowice 2007, s. 99.

¹⁰ Tamże, s. 94.

¹¹ D. Piekarczyk, *(Nie) oceniaj książki po okładce. Teksty na okładkach publikacji popularnonaukowych*, Lublin 2020, s. 165.

¹² O sposobach uobecniania się podmiotu w tekście można przeczytać np. w: A. Pajdzińska, *Sposoby uobecniania się podmiotu w tekście*, [w:] *Podmiot w języku i kulturze*, red. J. Bartmiński, A. Pajdzińska, Lublin 2008, s. 225–239.

¹³ Jedną z prac zbiorowych podejmujących temat podmiotu jest publikacja: *Podmiot w języku i kulturze*, red. J. Bartmiński, A. Pajdzińska, Lublin 2008.

¹⁴ Por. T. Piekot, *Prywatny i publiczny punkt widzenia w dyskursie wiadomości dziennikarskich*, [w:] *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzeowska-Bartmińska, R. Nycz, Lublin 2004, s. 132.

pozycję współwystępują ze sobą, nakładają się na siebie, czy są rozłączne? Podstawę materiałową dla analiz stanowią teksty stu recenzji naukowych z okładek książek humanistycznych, zgromadzonych przede mną na użytek pracy magisterskiej¹⁵. W tym miejscu odwołam się jedynie do wybranych przykładów.

Kategoria punktu widzenia

Kategoria punktu widzenia¹⁶ nie jest wyłącznie kategorią teoretyczno-literacką¹⁷ – od wielu lat wpisuje się także w przedmiot badań lingwistów¹⁸, o czym świadczą pokonferencyjne studia publikowane na łamach „czerwonej” lubelskiej serii: *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*

¹⁵ M. Wołoszyn, *Recenzja naukowa na okładce książki humanistycznej – wyznaczniki gatunku*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab. S. Niebrzegowskiej-Bartmińskiej, prof. nadzw. w Zakładzie Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2017 (masz).

¹⁶ Zagadnienie punktu widzenia to jeden z ważniejszych problemów poruszanych przez badaczy zagranicznych, m.in.: H. James, *The Art of the Novel. Critical Prefaces*, New York-London 1934; B. Uspienski, *Poetyka kompozycji. Struktura tekstu artystycznego i typologia form kompozycji*, przeł. P. Fast, Katowice 1973/1997; R. Langacker, *Concept, Image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*, Berlin, Nowy Jork 1991 oraz polskich, m.in.: B. Chrząstowska, S. Wystouch, *Poetyka stosowana*, Warszawa 1978; J. Bartmiński, *Derywacja stylu*, [w:] *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, red. tegoż, Lublin 1981, s. 31–54; J. Bartmiński, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. tegoż, Lublin 1990, s. 109–127; E. Tabakowska, *O językowych wyznacznikach punktu widzenia*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz, Lublin 2004, s. 47–64; A. Głaz, *Wielość punktów widzenia – następstwo czy równoczesność*, [w:] *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz, Lublin 2004, s. 73–85. Przegląd badań nad tą kategorią zob.: J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Profil a podmiotowa interpretacja świata*, [w:] *Profilowanie w języku i w tekście*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Lublin 1998, s. 211–224; J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Dynamika kategorii punktu widzenia w języku, tekście i dyskursie*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz, Lublin 2004, s. 321–358.

¹⁷ M. Głowiński, *Punkt widzenia*, [w:] M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, *Słownik terminów literackich*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1988, s. 456–457.

¹⁸ W *Słowniku terminów literackich* punkt widzenia (ang. *point of view*, fr. *point de vue*, niem. *Erzählerstandort*) w szerokim znaczeniu to pozycja, z jakiej narrator opowiada o zdarzeniach w utworze epickim. W węższym zaś o punkcie widzenia

(2004) i *Punkt widzenia w języku i w kulturze* (2004). Zdaniem Jerzego Bartmińskiego punkt widzenia¹⁹ to:

czynnik podmiotowo-kulturowy, decydujący o sposobie mówienia o przedmiocie, w tym m.in. o kategoryzacji przedmiotu, o wyborze podstawy onomazjologicznej przy tworzeniu jego nazwy, o wyborze cech, które są o przedmiocie orzekane w konkretnych wypowiedziach i utrwalone w znaczeniu. Przyjęty przez podmiot mówiący jakiś punkt widzenia funkcjonuje więc jako zespół dyrektyw kształtujących treść i strukturę treści słów i całych wypowiedzi, dających też podstawę do identyfikacji gatunków mowy i stylów językowych²⁰.

Lubelscy lingwiści, Jerzy Bartmiński i Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, w artykule pt. *Dynamika kategorii punktu widzenia w języku, tekście i dyskursie* stwierdzają, że czynnik ten wpisuje się w konceptosferę WIDZENIA wraz z takimi elementami, jak: akt WIDZENIA, przedmiot WIDZENIA, narząd wzroku i narzędzie wspomagające widzenie, pole WIDZENIA, plany: pierwszy, drugi, dalszy i tło, kąt widzenia, punkt obserwacji i perspektywa²¹. W konceptosferze WIDZENIA naj-

mówi się, gdy w określonym segmencie dzieła lub w całym utworze świat przedstawiony jest ukazywany z perspektywy danego bohatera. Pojęcie to zostało wprowadzone do refleksji naukowej za sprawą pisarza i teoretyka powieści H. Jamesa, zob. M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, *Słownik terminów literackich...*, s. 417.

¹⁹ W *Wielkim słowniku języka polskiego* pod redakcją P. Źmigrodzkiego punkt widzenia zdefiniowano jako „sposób oceniania i wyjaśniania jakichś zagadnień lub faktów”. Punkt widzenia może być kogoś i czyjś, np. *eksperta*, jakiejś grupy (*chrześcijański*), może być jakiś, np. *ekonomiczny*, a więc związany z różnymi sferami życia człowieka. Można go *podzielać, przedstawić, poznać, przyjąć, uwzględnić czy zmienić*. Ma on charakter dynamiczny.

²⁰ J. Bartmiński, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata...*, s. 111. Tak rozumiany punkt widzenia przejawia się na każdym poziomie tekstu i stanowi „nadrzędny czynnik kształtujący strukturę wypowiedzi”, zob. K. Wąsala, *Czy ptaszek na pewno był tylko jeden? Językowe wyznaczniki punktu widzenia w tekście poetyckim i jego przekładzie*, [w:] *Punkt widzenia w literaturze, kulturze i języku*, red. E. Muskat-Tabakowska, G. Borowski, A. Cierpich, K. Wąsala, Kraków 2015, s. 148.

²¹ A. Głaz proponuje, by do tej listy dodać również parametr odległości – dystans, zob. A. Głaz, *Viewpoint and cognitive distance*, [w:] *The Linguistic Worldview. Eth-*

ważniejszą instancją jest PODMIOT WIDZENIA, który może przyjmować role: *widza* (biernie przyglądającego się przedmiotowi widzenia), *obserwatora* (czynnie przyglądającego się przedmiotowi widzenia)²² czy *gapia* (beźmyślnie patrzącego na przedmiot). Co ważne, „*widz, obserwator, podmiot postrzegający w sposób płynny przyjmują funkcje interpretatora i komentatora*”²³.

Według Elżbiety Tabakowskiej punkt widzenia staje się

tożsamy ze światopoglądem, a rola zwykłego widza [...] staje się rolą świadomego obserwatora, który nie tylko wybiera sobie przedmiot obserwacji, lecz także wzbogaca tę obserwację komentarzem (na przykład aksjologiczną oceną)²⁴.

Punkt widzenia jest zawsze czyjś – pewnej jednostki lub zbiorowości. To nie tylko kategoria fizykalna, lecz także mentalna (podmiot reprezentuje określony typ wiedzy i zajmuje bądź przyjmuje podczas swoich działań jakieś stanowisko, określoną postawę)²⁵. Taką osobą jest niewątpliwie recenzent publikacji jako reprezentant określonej dyscypliny naukowej i/lub ośrodka badawczego.

nolinguistics, Cognition and Culture, red. A. Głaz, D. S. Danaher, P. Łozowski, Londyn 2013, s. 376.

²² Według A. Kudry, obserwator to podmiot rejestrujący. Obok obserwatora wyróżnia on też komentatora – który w wyniku procesów umysłowych, a nie postrzeżeń (ale na ich bazie) aksjologizuje opisywaną rzeczywistość. Według badacza, cechą punktu widzenia jest konfrontatywność, zob. A. Kudra, *Językowe wyznaczniki obserwatora w tekście literackim (na przykładzie Granicy Zofii Nałkowskiej)*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz, Lublin 2004, s. 130–132.

²³ J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Dynamika kategorii punktu widzenia...*, s. 327–338.

²⁴ E. Tabakowska, *O językowych wyznacznikach...*, s. 49.

²⁵ J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Dynamika kategorii punktu widzenia...*, s. 332–334.

Punkt widzenia razem z pojęciem profilowania²⁶ i perspektywy²⁷ tworzy powiązany zespół pojęć²⁸. Perspektywa definiowana jest jako:

zespół właściwości struktury semantycznej słów, skorelowany z punktem widzenia i będący, przynajmniej w pewnym zakresie, jego rezultatem. Identyfikując te właściwości odbiorca wypowiedzi dochodzi do rozpoznania przyjętego punktu widzenia²⁹.

Recenzja naukowa na okładce książki

W typowej recenzji książki naukowej (publikowanej np. w czasopiśmie) wyróżniamy: *część sprawozdawczą*, dotyczącą przedmiotu recenzji, treści publikacji, tematu, danych o autorze/autorach, ogólnych informacji o przedmiocie recenzji, *część oceniającą* – w której autor zajmuje się oceną recenzowanego dzieła, elementami, które uważa za istotne, wymienia wady i zalety, ustosunkowuje się do przedmiotu recenzji, wyraża krytyczną refleksję. *Ostatnią część stanowią wnioski*, rodzaj podsumowania i polecenia bądź odradzenia innym zapoznania się z danym dziełem³⁰. Czy wszystkie te ele-

²⁶ Profilowanie, którego efektem są skonwencjonalizowane i właściwe dla konkretnego języka całościowe modele pojęciowe to profilowanie kulturowe, zob. A. Pajdzińska, R. Tokarski, *Profilowanie a gra znaczeniami w tekście artystycznym*, [w:] *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz, Lublin 2004, s. 28.

²⁷ Dla J. Bartmińskiego i S. Niebrzegowskiej-Bartmińskiej, pojęcia profilu i profilowania stanowią centrum całego zespołu pojęć, w skład których wchodzi ponadto: punkt widzenia, aspekt, rama doświadczeniowa i scena, zob. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Profile a podmiotowa interpretacja świata...*, s. 212, 217.

²⁸ J. Zinken, *Punkt widzenia jako kategoria w porównawczym badaniu dyskursów publicznych*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz, Lublin 2004, s. 65.

²⁹ J. Bartmiński, *Punkt widzenia, perspektywa...*, s. 112.

³⁰ M. Krauz stwierdza, że „różnorodność form recenzji, jej niejednorodny charakter, wielość celów powodują, że za recenzje uznawane są krótkie parozdaniowe informacje, dłuższe subiektywne ujęcia o lekkim tonie, pogłębione analizy krytyczne”, zob. M. Krauz, *Recenzja – gatunek naukowy, krytycznoliteracki czy publicystyczny?*, [w:] *Wielojęzyczność w perspektywie stylistyki i poetyki*, red. M. Ruszkowski, Kielce 2004, s. 136–137.

menty zawiera recenzja na okładce? Przyjrzyjmy się przykładowej recenzji, zamieszczonej na okładce publikacji naukowej.

Tekst recenzji napisanej przez Jana Adamowskiego i zamieszczonej na okładce książki pt. *Dlaczego wąż nie ma nóg? Zwierzęta w ludowych przekazach ustnych* autorstwa Jerzego Bartmińskiego, Olgi Kielak i Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej (2015) brzmi³¹:

[1] Zebrane w tym tomie materiały są dokumentacją autentyczną, pozyskaną w drodze bezpośrednich kontaktów z informatorami, a autentyczność dotyczy wszystkich poziomów przekazu – od tematów i motywów – po formę językową. Publikacja ściśle związana jest z realizowanym w Instytucie Filologii Polskiej UMCS pod kierunkiem prof. Jerzego Bartmińskiego wiekopomnym dziełem, jakim jest „Słownik stereotypów i symboli ludowych”.

Bardzo wysoko oceniam samo przygotowanie i redakcyjne opracowanie opiniowanego tomu. Teksty są tu precyzyjnie przygotowane i opatrzone źródłowo. Zastosowana ich systematyka jest niezwykle przejrzysta. Za najważniejsze kryterium porządkujące autorzy uznali gatunek (podobnie jak w słowniku), a na niższym poziomie taksonomii zastosowano odwołania tematyczne. Takie podejście czyni wydawnictwo niezwykle przejrzystym nie tylko dla badaczy, ale i dla każdego czytelnika. W tym sensie może również realizować zadania popularniejsze, upowszechnieniowe.

Przygotowany zbiór ujawnia również niezwykle bogactwo merytoryczne tematyki opowieści o zwierzętach. Najważniejszą funkcją, jaką realizuje publikowana antologia jest ukazanie różnorodnych aspektów relacji, w jakie wchodził i wchodzi człowiek wobec świata zwierząt – od tych mitologicznej natury po współczesne, bardzo pragmatyczne.

Z recenzji prof. dra hab. Jana Adamowskiego

Recenzja naukowa na okładce książki to najczęściej wyekscerpowany z recenzji wydawniczej fragment/fragmenty, wybrany/e na zasadzie jak najlepszych, najbardziej zachęcających do lektury, wyłącznie

³¹ Przywołany fragment w całości pochodzi z okładki książki. W tekście nie dokonałam żadnych opuszczeń.

pozytywnych ocen recenzenta ([1] *Bardzo wysoko oceniam samo przygotowanie i redakcyjne opracowanie opiniowanego tomu*)³². Od recenzji wydawniczej różni ją jedynie długość (jest zasadniczo krótsza) i cel: nie ma na celu dokonania szczegółowej i dokładnej oceny

merytorycznej zawartości książki³³,

przeciwnie – tekst takiej recenzji ma być względnie krótki, rzeczowy, ma skupiać się na konkretnych, wybranych elementach. Recenzja na okładce to

w pigułce podana informacja o książce, którą poznaje czytelnik³⁴.

Zdaniem Doroty Piekarczyk, recenzja na okładce książki stanowi przykład paratekstu,

który jako jedyny obligatoryjnie opatrywany jest imieniem i nazwiskiem jego autora.

Według lingwistki, ulega ona

wyraźnej i regularnej modyfikacji, z ogniw: przedstawienie, omówienie i ocena rozbudowywany jest element ostatni³⁵.

To, że recenzja zamieszczona na okładce książki stanowi ekscerpt z recenzji wydawniczej³⁶ znajduje swoje potwierdzenie w wybranych przykładach – recenzji książki Grzegorza Żuka pt. *Twierdza czy wspólnota? Europa w polskim dyskursie publicznym* (2010), napisanej przez

³² D. Piekarczyk, pisząc o ocenie jako podstawowym elemencie paratekstowej recenzji stwierdza, że ma ona zawsze charakter pozytywny, a niekiedy nawet entuzjastyczny i jest uznawana za najważniejszą część paratekstu znajdującego się na okładce, zob. D. Piekarczyk, *(Nie) oceniam książki po okładce...*, 165.

³³ M. Krauz, *Recenzja z okładki książki naukowej...*, s. 146.

³⁴ Tamże, s. 147.

³⁵ D. Piekarczyk, *(Nie) oceniam książki po okładce...*, s. 161, 180.

³⁶ Graficznym znakiem dokonanej ekscerpacji jest używanie opuszczeń, które oznacza się w następujący sposób: [...]. Zabieg ten widoczny jest w przykładach 4–7.

J. Bartmińskiego i recenzji tomu zbiorowego pt. *Rzeczpospolita domów. Domy Boże III* (2012) przygotowanej przez księdza Piotra P. Maniurkę, w których recenzenci mówią wprost, że opiniowane przez nich dzieła to pozycje godne polecenia do druku, warte opublikowania [3], rekomendowania do publikacji [2].

[2] Atrakcyjny i ważny temat, inteligentne, ciekawe metodologicznie ujęcie, klarowny, potoczny język: takie **trzy zalety książki Grzegorza Żuka pozwalają mi z pełnym przekonaniem rekomendować ją do druku w Wydawnictwie UMCS** [wyróż. M.W.].

Prof. dr hab. Jerzy Bartmiński

[3] **Materiały przekazane mi do recenzji są interesujące [...] i godne polecenia do druku [...]. Warto je opublikować** [wyróż. M.W.], gdyż do aktualnego stanu badań o Domach Bożych w naszej Ojczyźnie wnoszą wiele nowych treści.

z recenzji ks. prof. dra hab. Piotra P. Maniurki

Przyjrzyjmy się przykładowym recenzjom naukowym na okładkach książek.

[4] Praca [...] stanowi ważny i zdyferencjonowany krok w kierunku nie tylko opracowania specyficznej metody badawczej w ramach interkulturowych badań porównawczych [...], lecz również wykonania takiego badania i pokazania operacjonalizacyjności takiej metody [...]. Dotychczasowe opracowania stanowiły jedynie fragmentaryczne próby analiz wybranych aspektów zagadnienia, teraz dysponujemy bardzo dobrą metodą i dobrymi wynikami w odniesieniu do dwóch kultur. Praca rysuje całościowy obraz wszystkich relewantnych dla tematu teorii, rozwijając tym samym dotychczasowy stan wiedzy w tym zakresie. Koniecznie natomiast dodać jeszcze muszę, że podziwiam czytanie autorki w ramach poruszanej przez nią problematyki [...] i jej precyzję w analizowaniu materiału empirycznego.

Prof. zw. dr hab. Michael Fleischer, UW



[5] Po wielu latach [...] ktoś wreszcie wpadł na pomysł stworzenia podręcznika tak oczywistego w swoim zakresie pojęciowym, że aż trzeba było na odkrycie owej oczywistości całej dekady [...]. Dotychczasowe publikacje z zakresu pedagogiki specjalnej [...] i logopedii dość marginalnie traktowały temat samej opieki logopedycznej osób z niepełnosprawnością intelektualną [...]. Przez tyle lat na rynku wydawniczym nie było tak rzeczowej [...] publikacji.

Z recenzji prof. UMK dra hab. Józefa Binnebesela

[6] [...] Podręcznik akademicki zawiera kompendium wiedzy niezbędnej w projektowaniu oraz przeprowadzaniu diagnozy i terapii logopedycznej osób niepełnosprawnych intelektualnie. Jest to opracowanie [...] łączące wiadomości z zakresu kilku dyscyplin naukowych. Między innymi dlatego podręcznik został napisany przez grupę dobranych osób – wybitnych znawców problematyki [...]. Z pewnością – czego dowodzi wnikliwa analiza treści – część z nich to także praktycy, umiejętnie wykorzystujący teorię w codziennej terapii logopedycznej.

Z recenzji prof. UŚ dra hab. Zenona Gajdzicy

[7] Monografia *Kolędowanie na Huculszczyźnie* to rezultat znakomitego współdziałania tradycji badań muzykologicznych i etnologicznych. Przedstawia się jako studium etnomuzykologiczne o najwyższym standardzie warsztatowym i interpretacyjnym [...]. Jest wnikliwym i wszechstronnym ujęciem kultury kolędowania [...], swoją drobiazgowością stanowi wyzwanie dla podobnych prac kulturoznawczo-etnomuzykologicznych, wysiłkami kartowania zbliża studium do atlasu etnograficzno-językowego kolęd huculskich [...]. Nigdy dotąd kluczowy dział kultury tradycyjnej, jakim są kolędy i kolędowanie nie został tak wszechstronnie udokumentowany i zbadany [...].

Prof. UW dr hab. Piotr Dahlig

W recenzji [4], napisanej przez Michaela Fleischera z Uniwersytetu Wrocławskiego, opiniującej książkę Moniki Grzeszczak (2015) pt. *Pojęcie demokracji i jego profilowanie w polskim i niemieckim dyskursie publicznym (1989–2009)* dostrzegamy ekspercki punkt widzenia.



Wykładnikiem podmiotowego punktu widzenia jest tu bez wątpienia zastosowanie pierwszej osoby liczby pojedynczej (*dodać jeszcze **muszę**, że **podziwiam**...* [wyróż. M.W.]). Punkt widzenia specjalisty w danej dziedzinie widoczny jest przede wszystkim w sferze leksykalnej. Recenzent posługuje się bowiem słownictwem specjalistycznym, charakterystycznym dla rejestru naukowego polszczyzny (np.: *zdyferencjonowany, operacjonalizacyjność, relewantny*). M. Fleischer wypowiada się z punktu widzenia specjalisty, znającego dotychczasowe opracowania, stan badań i problematykę poruszaną przez autorkę książki (*Dotychczasowe opracowania stanowiły jedynie fragmentaryczne próby analiz wybranych aspektów zagadnienia*). Wie, że recenzowana przez niego publikacja znacząco wzbogaca i poszerza obecny stan badań, *rozwijając tym samym dotychczasowy stan wiedzy w tym zakresie*.

Punkt widzenia recenzenta jako specjalisty w danej dyscyplinie naukowej można zauważyć również w recenzji napisanej przez pracownika naukowego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, terapeutę, pedagoga specjalnego i tanatopedagoga z wykształcenia, Józefa Binnebesela [przykład 5]. Recenzowana publikacja to tom zbiorowy pod redakcją Jacka J. Błeszyńskiego i Katarzyny Kaczorowskiej-Bray pt. *Diagnoza i terapia logopedyczna osób z niepełnosprawnością intelektualną* (2012). Ekspercki punkt widzenia przejawia się poza podpisem (recenzja podpisana przez autorytet z tytułem naukowym) głównie w sferze wykładników leksykalnych. Świadczą o tym stwierdzenia, wskazujące na to, że autor recenzji na bieżąco śledzi publikacje z kręgu pedagogiki specjalnej. Pisze bowiem, że

przez tyle lat na rynku wydawniczym nie było tak rzeczowej [...] publikacji.

Wie również,

że dotychczasowe publikacje z zakresu pedagogiki specjalnej [...] i logopedii dość marginalnie traktowały temat samej opieki logopedycznej osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Widoczny jest tu również punkt widzenia aktywnego i zaangażowanego czytelnika (*ktoś wreszcie wpadł na pomysł stworzenia podręcz-*



nika tak oczywistego w swoim zakresie pojęciowym, że aż trzeba było na odkrycie owej oczywistości całej dekady), który wydaną pozycję traktuje jako spełniającą jego oczekiwania jako odbiorcy, żywo zainteresowanego tą problematyką.

Recenzja [6], napisana przez Zenona Gajdzicę, również odnosi się do tej samej publikacji, co recenzja Józefa Binnebesela. Autor recenzji [6] ujawnia się jako ekspert w dziedzinie pedagogiki. Będąc specjalistą, który posiada odpowiednią wiedzę i doświadczenie w tym zakresie, po lekturze publikacji stwierdza, że podręcznik ten

zawiera kompendium wiedzy niezbędnej w projektowaniu oraz przeprowadzaniu diagnozy i terapii logopedycznej osób niepełnosprawnych intelektualnie.

Wypowiada się z pozycji uważnego czytelnika, odbiorcy dzieła (*Zapewne – czego dowodzi **wnikliwa analiza treści** [wyróż. M.W.]*). Co ważne, punkty widzenia różnych osób opiniujących tę samą pozycję współwystępują tu ze sobą i wzajemnie się uzupełniają, nie są rozłączne czy odmienne. W obu tekstach [5] i [6] recenzenci reprezentują punkt widzenia eksperta – pedagoga i zachęcają do lektury recenzowanego tomu.

Przykład [7] stanowi recenzja napisana przez muzykologa i etnografa, Piotra Dahliga. Opiniowana publikacja to studium Justyny Cząstki-Kłapyty pt. *Kolędowanie na Huculsczyźnie* (2014). Autor recenzji zna publikacje z tego zakresu i wie, że

nigdy dotąd kluczowy dział kultury tradycyjnej, jakim są kolędy i kolędowanie nie został tak wszechstronnie udokumentowany i zbadany,

jak zostało to uczynione w opiniowanym dziele. Recenzent, jako specjalista w dziedzinach muzykologii i etnografii, zdaje sobie sprawę z faktu, że opiniowane studium

swoją drobiazgowością stanowi wyzwanie dla podobnych prac kulturoznawczo-etnomuzykologicznych, wysiłkami kartowania zbliża studium do atlasu etnograficzno-językowego kolęd huculskich.



Sądy te świadczą o specjalistycznym, naukowym i badawczym podejściu do lektury. Prezentują punkt widzenia krytycznego czytelnika, dla którego tematyka i problematyka poruszane w książce są dobrze znane. Jako autorytet w tej dziedzinie, może on z pełną odpowiedzialnością zająć stanowisko na temat recenzowanej publikacji.

W każdej z analizowanych recenzji naukowych na okładce książki, bez względu na ośrodek naukowy, z którego wywodzi się recenzent, można dostrzec współistnienie punktów widzenia: recenzenta – eksperta, który jest specjalistą w swojej dziedzinie oraz krytycznego, uważnego pierwszego czytelnika i komentatora przedmiotu poddawanej obserwacji i ocenie. Analizując przykłady recenzji zamieszczonych na okładce książki, można zauważyć, że uobecniają się w nich zbliżony punkt widzenia. Każdy recenzent zwraca uwagę na inne, ale też jak i pozostali autorzy wyłącznie pozytywne aspekty danej publikacji.

Jörg Zinken zauważył, że

katęgoria punktu widzenia ujmuje te aspekty ontologii człowieka, które znajdują odbicie w jego językowej interpretacji³⁷.

Podmiotowy punkt widzenia recenzenta jako subiektu oceniającego publikację ujawnia się w tekstach recenzji na okładce książki poprzez wykładniki językowe (m.in. fleksyjne, leksykalne). Uwidacznia się to poprzez użycie odpowiednich form czasownikowych: czasowniki w pierwszej osobie liczby pojedynczej (np.: *oceniam, określam, uważam, rekomenduję, gratuluje, wyrażam*) lub w pierwszej osobie liczby mnogiej – w sytuacjach, gdy recenzent niejako utożsamia się z odbiorcami, czuje się „jednym z nich”, buduje nić porozumienia z czytelnikami (*otrzymaliśmy, otrzymujemy*); posługiwanie się odpowiednimi zaimkami dzierżawczymi (*mi, mój, mnie, nasz, naszego, my*, np.: *materialy przekazane mi, w mojej ocenie, my spadkobiercy, nasza przyszłość, naszego kraju, naszą wiedzę, uświadamiają nam, nasze myślenie, naszej Ojczyźnie*). Pojawiają się także czasowniki wyrażające procesy i działania mentalne recenzenta oraz czasowniki oceniające, np.: *oceniam, uważam, sądzę, rekomenduję, myślę, (głęboko) wierzę, podziwiam*. Użycie

³⁷ J. Zinken, *Punkt widzenia jako kategoria...*, s. 76.

powyższych form sprawia, że punkty widzenia ujawniające się w tekście recenzji tej samej pozycji ([5] i [6]) harmonijnie łączą się ze sobą.

W tekstach recenzji naukowych zamieszczonych na okładkach książek dostrzec można również nagromadzenie wyrażen wskazujących na modalną funkcję wypowiedzi – potwierdzają to użyte przez recenzentów „partykuły” modalne (przysłówki modalne: modulanty, modalizatory), np. *zapewne*, *z pewnością* i wykładniki leksykalne modalności obiektywistycznej, np. *można (stwierdzić)*, *powinna (zainteresować)* oraz epistemicznej, np. *niewątpliwie (znajdzie szerokie grono odbiorców)*. Partykuły te pełnią funkcję perswazyjną i impresywną (poprzez użycie tego typu środków nadawca próbuje w niejawnym sposobie nakłonić, przekonać odbiorcę do swoich racji, pokazać swoją pewność w danej kwestii).

Podsumowanie

Na podstawie zgromadzonego materiału należy stwierdzić, że w analizowanych recenzjach może ujawniać się nawet kilka podmiotowych punktów widzenia. Są to punkty widzenia: (a) eksperta, specjalisty, autorytetu w danej dziedzinie wiedzy i dyscyplinie naukowej (m.in.: językoznawcy, literaturoznawcy, logopedy, medioznawcy, dialektologa, etnolingwisty, historyka, bibliologa, etnografa, politologa, psychologa, kulturoznawcy, dydaktyka, socjologa, pedagoga itd.); (b) osoby ze stopniem i/lub tytułem naukowym: dr, dr hab., prof. dr hab., pracownika naukowego; (c) osoby świeckiej lub duchownej, np. księdza; (d) uważnego, zainteresowanego, krytycznego i oceniającego czytelnika, pierwszego odbiorcy. Wymienione punkty widzenia nie wykluczają się i nie są rozłączne, lecz wzajemnie się uzupełniają.

Recenzja zamieszczona na okładce nie bez przyczyny zakończona jest podpisem jej autora wraz z informacją o posiadanym przez niego stopniu bądź tytule naukowym i nazwie ośrodka, który ów badacz reprezentuje. Punkty widzenia nie są więc anonimowe. Funkcję rekomendującą w recenzjach zamieszczonych na okładkach książek pełni nie tylko sam tekst recenzji, lecz również nazwisko jej autora, który występuje w roli eksperta w danej dziedzinie. Dlatego też wydawca,

„przywołując opinię osoby trzeciej – autorytetu, który dodatkowo nie jest związany „z całą machiną rozpowszechniania” – zyskuje nie tylko rekomendację książki”, ale jednocześnie oddala od siebie potencjalny zarzut pozytywnego pisania o publikacji tylko ze względu na kwestie marketingowe³⁸.

Reasumując, można powiedzieć, że w recenzjach naukowych na okładkach książek spotykamy się wyłącznie z ocenami pozytywnymi i eksponowaniem zalet opiniowanych publikacji. Tego rodzaju recenzje, które w uproszczeniu nazwać można „oceniającymi”, dają największe możliwości przedstawienia atutów publikacji. Recenzenci (naukowcy), poza napisaniem merytorycznej recenzji, starają się budować te teksty tak, by przykuwały uwagę odbiorców, zawierały fragmenty dobrane na zasadzie informacji, których potencjalny czytelnik będzie potrzebował. Obecne w tekście recenzji różne punkty widzenia³⁹ (eksperta, autorytetu w danej dziedzinie, specjalisty czy krytycznego odbiorcy) służą nie tylko interpretacji i ocenie publikacji, ale i jej reklamie.

Bibliografia

- Bartmiński Jerzy, *Derywacja stylu*, [w:] *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, red. tegoż, Lublin 1981, s. 31–54.
- Bartmiński Jerzy, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. tegoż, Lublin 1990, s. 109–127.
- Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, *Profile a podmiotowa interpretacja świata*, [w:] *Profilowanie w języku i w tekście*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin 1998, s. 211–224.
- Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, *Dynamika kategorii punktu widzenia w języku, tekście i dyskursie*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004, s. 321–358.

³⁸ D. Piekarczyk, *(Nie) oceniaj książki po okładce...*, s. 180.

³⁹ Z. Muszyński stwierdza, że „nawet gdy dyskutuje się z samym sobą, to przyjmuje się różne role, różne punkty widzenia”, zob. Z. Muszyński, *Punkt widzenia a relatywizm*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz, Lublin 2004, s. 45.

- Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, *Tekstologia*, Warszawa 2009.
- Chrząstowska Bożena, Wysłouch Seweryna, *Poetyka stosowana*, Warszawa 1978.
- Genette Gérard, *Seuils*, Paryż 1987.
- Głaz Adam, *Wielość punktów widzenia – następstwo czy równoczesność*, [w:] *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004, s. 73–85.
- Głaz Adam, *Viewpoint and cognitive distance*, [w:] *The Linguistic Worldview. Ethnolinguistics, Cognition and Culture*, red. Adam Głaz, David S. Danaher, Przemysław Łozowski, Londyn 2013, s. 371–385.
- Głowiński Michał, *Punkt widzenia*, [w:] Michał Głowiński, Teresa Kostkiewiczowa, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński, *Słownik terminów literackich*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1988, s. 456–457.
- Grzelka Monika, Kula Agnieszka, *Na czym znają się eksperci? – o niektórych funkcjach przytoczenia*, [w:] *Komunikacja – Tradycja i innowacje*, red. Małgorzata Karwatowska, Adam Siwiec, Chełm 2013, s. 145–154.
- James Henry, *The Art of the Novel. Critical Prefaces*, New York-London 1934.
- Krauz Maria, *Recenzja – gatunek naukowy, krytycznoliteracki czy publicystyczny?*, [w:] *Wielojęzyczność w perspektywie stylistyki i poetyki*, red. Marek Ruszkowski, Kielce 2004, s. 135–151.
- Krauz Maria, *Recenzja z okładki książki naukowej – struktura, treść i funkcje*, [w:] *Wielojęzyczność w perspektywie stylistyki i poetyki*, red. Marek Ruszkowski, Kielce 2015, s. 135–151.
- Kudra Andrzej, *Językowe wyznaczniki obserwatora w tekście literackim (na przykładzie Granicy Zofii Nałkowskiej)*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004, s. 129–138.
- Lane Philippe, *Les périphéries du texte*, Paryż 1994.
- Langacker Ronald, *Concept, Image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*, Berlin, Nowy Jork 1991.
- Loewe Iwona, *Gatunki paratekstowe w komunikacji medialnej*, Katowice 2007.
- Muszyński Zbysław, *Punkt widzenia a relatywizm*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004, s. 33–46.
- Pajdzińska Anna, *Sposoby uobecniania się podmiotu w tekście*, [w:] *Podmiot w języku i kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Anna Pajdzińska, Lublin 2008, s. 225–239.

- Pajdzińska Anna, Tokarski Ryszard, *Profilowanie a gra znaczeniami w tekście artystycznym*, [w:] *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004, s. 27–40.
- Piekarczyk Dorota, *Metafory metatekstowe*, Lublin 2013.
- Piekarczyk Dorota, *(Nie) oceniał książki po okładce. Teksty na okładkach publikacji popularnonaukowych*, Lublin 2020.
- Piekot Tomasz, *Prywatny i publiczny punkt widzenia w dyskursie wiadomości dziennikarskich*, [w:] *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004, s. 127–146.
- Piętkowa Romualda, *Paratekst w tekstach naukowych – informacja i/lub reklama*, [w:] *Stylistyka a pragmatyka*, red. Bożena Witosz, Katowice 2001, s. 201–211.
- Piętkowa Romualda, *Paratekstualność w dyskursie naukowym*, [w:] *Wielojęzyczność w perspektywie stylistyki i poetyki*, red. Marek Ruszkowski, Kielce 2004, s. 119–134.
- Podmiot w języku i kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Anna Pajdzińska, Lublin 2008.
- Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004.
- Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004.
- Tabakowska Elżbieta, *O językowych wyznacznikach punktu widzenia*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004, s. 47–64.
- Uspienski Borys, *Poetyka kompozycji. Struktura tekstu artystycznego i typologia form kompozycji*, przeł. Piotr Fast, Katowice 1973/1997.
- Wąsala Katarzyna, *Czy ptaszek na pewno był tylko jeden? Językowe wyznaczniki punktu widzenia w tekście poetyckim i jego przekładzie*, [w:] *Punkt widzenia w literaturze, kulturze i języku*, red. Elżbieta Muskat-Tabakowska, Gabriel Borowski, Agnieszka Cierpich, Katarzyna Wąsala, Kraków 2015, s. 147–153.
- Wielki słownik języka polskiego*, red. Piotr Źmigrodzki, [online] [dostęp 10 marca 2021]. Dostępny w World Wide Web: https://wsjp.pl/index.php?id_hasla=10236&ind=0&w_szukaj=punkt+widzenia.

Wołoszyn Magdalena, *Recenzja naukowa na okładce książki humanistycznej – wyznaczniki gatunku*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr hab. Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej, prof. nadzw. w Zakładzie Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2017.

Zinken Jörg, *Punkt widzenia jako kategoria w porównawczym badaniu dyskursów publicznych*, [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004, s. 65–78.

The point of view of the author of the scientific review on the cover of the humanistic book

ABSTRACT: The review of the book cover is an excerpt from a publishing review and at the same time a kind of paratext presenting a specific book and encouraging potential readers to read. The author analyzes various points of view present in the scientific review of the cover of the humanities books. The analysis of selected review texts of the covers showed that the texts of the reviews contain subjective points of view, including: an expert, an authority in a given field, a researcher with an academic degree and/or title, a layperson, or a clergyman. These points of view harmoniously combine and complement each other, giving a specialist view and a reliable opinion about the subject under review.

KEYWORDS: scientific review, cover of the book, point of view, reviewer, paratext, excerpt